

ספר לספרים

היסטוריה כסיפור

מרדכי נאור, יום-יום: סיפורם של עשרה יומנים ושל עיתונאים בולטים בארץ מאז הופעת היומון הראשון ב-1908, ירושלים: מוסד ביאליק, 2022, 349 עמ'.

יש שלוש דרכים ללמד היסטוריה. האחת, להתמקד בשמות ובתאריכים, כמו למשל השנה שבה המציא יוהאן גנספלייש את מכונת הדפוס. אף שאיש אינו יודע את התאריך המדויק של ההמצאה, כפי שאיש אינו זוכר שגנספלייש הוא שמו המקורי של יוהאן גוטנברג לפני שאימץ כשם משפחתו את שם העיר שבה נולדה אימו. השנייה היא לתאר תהליכים: לצייר תמונות גדולות, במשיחות מכחול רחבות, המציגות יריעת ענק, שבה הפרטים הקטנים מאבדים לעיתים את חשיבותם לטובת התמונה הגדולה והמלאה. שתי דוגמאות לכך הם ספריהם של ההיסטוריון הישראלי יהושע פראוור וההיסטוריון הבריטי איאן קרשאו. הראשון, שכתב על ממלכת הצלבנים בארץ ישראל ופרש לראשונה בעברית תמונה עשירה וצבעונית המתארת את סיפור הכיבוש הצלבני והממלכות הצלבניות בארץ ישראל,¹ והשני – שכתב על המשטר הנאצי, על החברה הגרמנית ועל היטלר.² הדרך השלישית היא לספר סיפורים, אפילו קטנים, כדי שאלה יהיו מעין צוהר להציץ דרכו אל התמונה הגדולה.

נאור הוא מספר סיפורים. בשפה קולחת ובהירה הוא מביא את סיפוריהם של עשרה יומנים שראו אור בארץ מאז הופעת היומון הראשון (הצבי, שהופיע גם בשם האור) בשנת 1908. זה איננו מחקר היסטורי רחב יריעה, המתאר את התפתחות העיתונות המודפסת מאז ראשית המאה העשרים ועד ימינו, אלא מקבץ סיפורים על עשרה עיתונים, מהחשובים והבולטים בשוק היומנים, שרק שלושה מהם – הארץ, ידיעות אחרונות ומעריב – שרדו ועדיין ממשיכים להופיע. יחדיו יוצרים הסיפורים הללו תצורה דוקומנטרית בעל ממד היסטורי, גם אם לא תמיד שלם, של מפת העיתונות העברית מימי השלטון התורכי, דרך תקופת המנדט הבריטי ועד ימינו.

העיתונים שזכו להיכלל ברשימה זו הם: הצבי, עיתונו של אליעזר בן-יהודה שראה אור ב-1908 ונסגר כעבור שש שנים, לאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה; הארץ, שהופיע בגלגולו הראשון מטעם שלטונות הצבא הבריטי, ומ-1919 יוצא לאור כעיתון עצמאי, והוא ותיק היומנים בארץ; דאר היום (1919-1936), עיתונו של איתמר בן-אב"י, בנו של אליעזר בן-יהודה, שנאור מכנהו בשם "העיתון הצברי הראשון"; דבר, עיתונה

של ההסתדרות, שראה אור ב-1925 והמשיך להופיע עד 1996, אם כי בשנתו האחרונה הופיע בשם **דבר ראשון**; **הבקר** (1935-1965), עיתונם של הציונים הכלליים, שאביו-מייסדו היה מאיר דיזנגוף; **הצפה** (1937-2008), שהיה עיתונה של תנועת "המזרחי" ובהמשך ביטאונה של המפלגה הדתית-לאומית (המפד"ל); **ידיעות אחרונות**, שנולד ב-1939, והוא אחד משני היומונים הגדולים במדינה; **על המשמר** (1943-1995) שהיה עיתונה של מפלגת הפועלים המאוחדת (מפ"ם); **מעריב**, שראה אור לראשונה ב-1948 ובתוך זמן קצר היה העיתון הנפוץ ביותר במדינה, עד שמעמדו נחלש והלך בהדרגה והוא ממשיך להופיע גם כיום; וכן **חדשות** (1984-1993), שהיה ניסיון מבית תאגיד התקשורת של משפחת שוקן להתחרות בדואופול של **ידיעות אחרונות** ו**מעריב** ששלט בשוק היומונים. ארבעה מעשרת היומונים הללו היו עיתונים מפלגתיים וגורלם מלמד על גורלה של העיתונות המפלגתית, לא רק בישראל אלא גם במדינות מערביות אחרות. אלא שתמונת היומונים שמציג נאור אינה שלמה, ואין גם הסבר לכך. מדוע נעדרים שני היומונים המפלגתיים חרות (שהיה ביטאונה של תנועת החרות) ולמרחב (שהיה עיתונה של מפלגת אחדות העבודה), אף שהם מוזכרים בספר במסגרת סיפורים על עיתונים אחרים? חרות היה העיתון שמעל דפיו הביעו את דעותיהם אנשי המפלגה, ובראשם מי שיהיה לימים ראש הממשלה, מנחם בגין, ואילו למרחב היה במה חשובה לאנשי הספרות והספר בזכות המוסף **משא**. לא ברור מדוע לא זכה היומון הכלכלי **גלובס**, המופיע מאז 1983, למקום הראוי לו אף על פי שהוא ממשיך להתקיים גם בעשור הרביעי לחייו, בשעה שכל הניסיונות האחרים להוציא לאור עיתונים כלכליים לא עלו יפה. גם היומון באנגלית, **ג'רוזלם פוסט**, ש"נולד" ב-1925 בשם **פלסטיין פוסט** ושינה את שמו לאחר הקמת המדינה, איננו כלול ברשימה, אף שהוא מתקרב לשנתו המאה וחרף העובדה שהוא משמש במשך שנים רבות כקולה התקשורת של ישראל בשפה האנגלית. ובעיקר, מדוע נעלם **ישראל היום**, שחגג השנה יובל 25 להקמתו?

בצד סיפוריהם של העיתונים מביא הספר החדש גם מחרוזת נוספת של סיפורים, או מיני-ביוגרפיות, של עשרים עיתונאיות ועיתונאים "שהטביעו חותם עמוק על העיתונות הארץ-ישראלית והישראלית" (עמ' 266). ברשימה זו כלולים, לפי סדר האלף-בית: מירה אברך, אב"א אחימאיר, נתן אלתרמן, ישעיהו בן-פורת, דב גולדשטיין, נתן גורדוס, נתן דונביץ', לוי יצחק הירושלמי, יוסף הפטמן, חנה זמר, ברכה חבס, שבתי טבת, זיוה יריב, שלמה נקדימון, מרדכי צאנין, גבריאל צפרוני, אורי קיסרי, שלום רוזנפלד, שושנה שרירא, מנחם תלמי. זו רשימה מרשימה, שרבים מהשמות הכלולים בה אכן ראויים להיכלל בפנתאון לתולדות העיתונות העברית בארץ-ישראל, אם וכאשר זה יוקם אי פעם. אך גלריית "מטביעי החותם" גם היא מעוררת תהיות. לא בגלל השמות הכלולים בה, אלא בעיקר בגלל אלה הנעדרים ממנה. דוגמאות אחדות לכך: לאה בן-דור, שהייתה עורכת **הג'רוזלם פוסט** בשנים 1974-1975, וכך הייתה האישה הראשונה שערכה יומון בישראל; סילבי קשת, שחיציה המשוחים קלעו ללב הקוראים; אדם ברוך, שהביא וטיפח

סגנונות כתיבה ועריכה חדשים לעיתונות הישראלית; רפאל בשן, שפיתח את סגנון הראיונות האישיים; הכתב הצבאי אורי דן; מבקר התיאטרון חיים גמזו; גרשון אגרון, שהיה מייסדו ועורכו הראשון של הג'רוזלם פוסט, ויורשיו טד לוריא, ארי רט וארווין פרנקל, ואלה רק דוגמאות. כל בחירה ובחירה הן אפשריות, בתנאי שניתן להן הסבר, והסבר כזה לא נמצא כאן, וחבל.

בונס אמיתי לקוראים היא רשימה, בצירוף פרטים בסיסיים, של כחמישים ימונים שהופיעו בארץ ישראל ובמדינת ישראל ונסגרו בין השנים 1908–2019. סיכום של דבר: ספר חשוב, קל לקריאה ונוח "לעיכול" למי שמתעניין בתולדות העיתונות המודפסת במדינה, ולא פחות מכך – כלי עזר חשוב ומועיל למי שיבקש למצוא בין דפיו נקודות מוצא, ואפילו מידע מתועד, למחקרים היסטוריים מקיפים על עיתון מסוים על סוגה מסוימת בעיתונות או על תהליכים ארוכי טווח.

יחיאל לימור

הערות

- 1 ראו למשל: י' פראוור (1963). תולדות ממלכת הצלבנים בארץ ישראל (שני כרכים). ירושלים: מוסד ביאליק; הנ"ל (1975). הצלבנים: דיוקנה של חברה קולוניאלית. ירושלים: מוסד ביאליק.
- 2 I. Kershaw (1987, Rev. 2001). *The "Hitler Myth": Image and Reality in the Third Reich*, Oxford: Oxford University Press (תורגם לעברית: איאן קרשאו [1998], המיתוס של היטלר: תרמית ומציאות ברייך השלישי, תל אביב: דביר); (1983, rev. 2002). *Popular Opinion and Political Dissent in the Third Reich. Bavaria, 1933-45*, Oxford: Oxford University Press